

Taberî ve Tabersî'de Nisâ Sûresi 24. Âyetin Yorumu Üzerinden Mut'a ve Değerlendirmesi

Sabahattin Gümüş

0000-0002-4027-8934 | sabahattin.gumus@izu.edu.tr

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ROR ID: [00xvwpq40](https://orcid.org/00xvwpq40)

Öz

Mut'a veya mut'a nikâhı, İslam'ın erken dönemlerinde süreli karı koca ilişkisi yaşamak üzere yapılan bir anlaşmanın adıdır. Bunun neshedilip edilmediği konusunda Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Ca'feriyye (İmâmiyye/İsnâaşeriyye) kolu arasında ihtilaf bulunmaktadır. Sünnîler, mut'a'nın sonradan neshedildiğini savunurken, Ca'ferîler bunun kıyamete kadar geçerli bir evlilik türü olduğunu kabul etmektedir. Her iki mezhep de görüşlerini rivâyetlerle desteklemektedir. Sünnî rivâyetlerde, cihad esnasında sahâbeye geçici izin verildiği öne çıkarken, Şîî-İmâmî rivâyetlerde mut'a'nın teşvik edildiği ve bunu yapmak isteyenlere çeşitli kolaylıklar tanındığı görülmektedir. Ayrıca Nisâ sûresi 24. âyetinin mut'aya delâlet edip etmediği de bu mezhepler arasında önemli bir tartışma konusudur. Bu çalışma, Sünnî müfessir Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) ile Şîî-İmâmî müfessir Emînüddîn et-Tabersî'nin (ö. 548/1154) ilgili âyetin mut'aya delâlet edip etmediğine dair yorumlarını karşılaştırmalı bir yöntemle ayrıntılı analiz etmeyi ve değerlendirmeyi hedeflemektedir. Âyetin konuyla ilgili ve önceki çalışmalarda ihmal edilen yönünü öne çıkarmayı da amaçlamaktadır. Kur'an'ın bütünlük perspektifi göz önünde bulundurularak, bu âyetteki vurgulanması gereken kelimelerin, etimolojik ve i'câzî boyutları derinlemesine ele alınması ile âyete eklenen aşağıda gelecek olan ifadenin bir kıraat farkı olmadığı savunulması, bu çalışmanın odaklandığı ihmal edilmiş bazı hususlardır. İnceleme, Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân* ve Tabersî'nin *Mecma'u'l-beyân* adlı tefsir eserleriyle sınırlandırılmıştır. Değerlendirmede ilgili âyetin sürekli evliliği mi yoksa mut'ayı mı ifade ettiğini belirlemek amacıyla, âyetin Kur'an'daki mehir konusu ekseninde ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Kur'an'ın i'câzî doğrultusunda âyette kullanılan kelimelerin anlam incelikleri ve bağlamsal hassasiyetin dikkate alınmasının önemi özellikle vurgulanmıştır. Bu iki noktadan hareketle, âyetin sürekli evliliği ifade ettiğinin açık bir şekilde anlaşılabilir olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Kur'an'da mehir evlilik bağının bir gereği ve kadının meşru bir hakkı olmasına farklı âyetlerde işaret edilmiştir. Bu bağlamda, Bakara sûresinin 229, 236 ve 237. âyetleri, Nisâ sûresinin 4, 20 ve 25. âyetleri, Mâide sûresinin 5. âyeti ve Mümtehhine sûresinin 10. âyeti konuyla ilişkili olarak zikredilebilir. Kur'an'ın anlatım üslubunun önemli bir özelliği olan anlamların tekrarı göz önüne alındığında, mut'aya delil teşkil ettiği iddia edilen söz konusu âyetin, mehir ve evlilik bağlamında ele alınan bu âyetler ile aynı kategoride değerlendirilmesinin daha tutarlı bir yaklaşım olacağı anlaşılmıştır. Dolayısıyla söz konusu âyette mut'aya doğrudan veya dolaylı bir atıf bulunduğunu ileri sürmek, Kur'an'ın genel bağlamı ve anlatım yöntemleri açısından isabetli bir çıkarım olarak görünmemektedir. Kur'an'ın söz diziminde kelimeler, bağlama en uygun şekilde yerleştirilmiş olup, bu özellik onun i'câz yönünün belirgin bir niteliğidir. Nisâ sûresi 24. âyetinde geçen *استئنعتُم* fiili ve *أحور* kelimesinin dikkatle seçildiği görülmektedir. *استئنعتُم*, evlilik yoluyla uzun süreli bir faydalanma sürecine, *أحور* ise bu sürecin doğal sonucu olarak mehir verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Aynı şekilde *فريضة* kelimesi Bakara sûresi 236-237. âyetlerinde, mehir belirlenmiş olmasını vurgulamak için kullanılırken Nisâ sûresi 4. âyette geçen *حنقات* kelimesi, mehir güçlü bir hak olduğunu ve eksiksiz verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kelimelerin bağlama uygun seçilmesi, mehir konusunun tutarlı bir sistem içinde ele alındığını göstermektedir. Yapılan etimolojik tahlil, Kur'an'daki dil inceliklerinin âyetin sürekli evliliğe delâlet ettiğini desteklediği yönde bir delil sunmaktadır. Bu bağlamda, ilgili âyete ek olarak

getirilen إلى أجل مسمى ifadesinin ise bazı sahâbîlerin şahsî mushaflarına tefsir amacıyla eklendiği, ancak sonraki nesillerin bunu kıraat farklılığı olarak değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Mut'a, Taberî, Tabersî, Câmi'u'l-Beyân, Mecma'u'l-Beyân

Atıf Bilgisi

Gümüş, Sabahattin. "Taberî ve Tabersî'de Nisâ Sûresi 24. Âyetin Yorumu Üzerinden Mut'a ve Değerlendirmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (Eylül 2025), 875-897. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1669549>

Geliř Tarihi	03.04.2025
Kabul Tarihi	24.07.2025
Yayım Tarihi	15.09.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Mut'ah and Its Evaluation Through the Interpretation of Sūrat al-Nisā', Verse 24 in Tabarī and Tabarsī

Sabahattin Gümüş

[0000-0002-4027-8934](mailto:sabahattin.gumus@izu.edu.tr) | sabahattin.gumus@izu.edu.tr

İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Studies, Department of Tafsir, İstanbul, Türkiye

ROR ID: [00xvwpq40](https://orcid.org/00xvwpq40)

Abstract

Mut'ah, or nikāh al-mut'ah, refers to an agreement established in the early period of Islam to form a temporary marital relationship. A dispute exists between Ahl al-Sunnah and the Ja'fariyah (al-Imāmīyah/al-Ithnā 'ashariyah) branch of Shī'ah regarding whether this practice was abrogated. While the 'ulamā' al-Sunnah argue that mut'ah was later abrogated, the Ja'fari scholars accept that it remains a valid form of marriage until the Day of Judgment. Both sects support their views with narrative literature. Sunnī narrations emphasize that temporary permission was granted to the companions during jihād, whereas Shī'ī-Imāmī narrations portray mut'ah as encouraged, with various concessions provided for those wishing to engage in it. A central point of debate is whether verse 24 of sūrat al-Nisā' indicates mut'ah. This study aims to analyze and evaluate the interpretations of this verse by the Sunnī commentator Ibn Jarir al-Tabarī (d. 310/923) and the Shī'ī-Imāmī commentator Amīn al-Dīn al-Tabarsī (d. 548/1154). In addition, it aims to highlight an aspect of the verse that has been largely overlooked in previous studies. Some of the previously overlooked issues this study addresses include a thorough examination—within the framework of the Qur'ān's textual integrity—of the terms in this verse that warrant emphasis, with respect to their etymological and i'jāz dimensions, as well as the argument that the subsequently appended phrase does not constitute a variant reading but rather reflects the text's internal coherence. The study is limited to Tabarī's *Jāmi' al-bayān* and Tabarsī's *Majma' al-bayān*. In the evaluation, it was emphasized that in order to determine whether the verse refers to permanent marriage or mut'ah, the verse should be examined in detail in the context of the issue of al-mahr in the Qur'ān. Particular emphasis is placed on considering the semantic nuances and contextual sensitivities of the words used in the verse, in accordance with the Qur'ān's i'jāz. Based on these considerations, the analysis concludes that the verse clearly signifies a permanent marriage. The Qur'ān consistently refers to al-mahr as both a requisite for the marital bond and a legitimate right of the wife. This is demonstrated in various passages, including verses 229, 236, and 237 of sūrat al-Baqarah; verses 4, 20, and 25 of sūrat al-Nisā'; verse 5 of sūrat al-Mā'idah; and verse 10 of sūrat al-Mumtahinah. Given the Qur'ān's distinctive narrative style, marked by the repetition of meanings, it is more consistent to view the verse in question as belonging to the same category as these passages on al-mahr and marital bonds rather than as evidence for mut'ah. In the syntax of the Qur'ān, words are placed in the most appropriate way for the context, and this feature is a distinctive characteristic of its i'jāz aspect. For example, the verb *أَجْرٌ* in verse 24 of sūrat al-Nisā' refers to a long-term benefit derived through marriage, while the term *أَجْرٌ* indicates that al-mahr should naturally be provided. Similarly, the use of *فَرِيضَةٌ* in verses 236–237 of sūrat al-Baqarah and the term *صَنْقَلَاتٍ* in verse 4 of sūrat al-Nisā' emphasise that al-mahr is required. The contextual selection of these words shows that the issue of al-mahr is dealt with in a coherent system. The etymological analysis provides evidence that the linguistic details of the Qur'an support the verse's reference to permanent marriage. In this regard, it is concluded that the phrase *إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى*, which was added to the verse, was added to the personal muṣḥafs of some of the Companions for the purpose of tafsir, but later generations considered it as a difference of qirā'at.

Keywords

Tafsir, Mut'ah, Tabarî, Tabarsî, Jâmi' al-Bayân, Majma' al-Bayân

Citation:

Gümüş, Sabahattin. "Mut'ah and Its Evaluation Through the Interpretation of Surah An-Nisa, Verse 24 in Taberî and Tabersî". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 12/2 (September 2025), 875-897. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1669549>

Date of Submission	04.03.2025
Date of Acceptance	07.24.2025
Date of Publication	09.15.2025
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that he received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

İslam'ın ilk dönemlerinde süreli karı-koca ilişkisini ifade eden mut'a,¹ tüm İslam mezhepleri tarafından kabul edilen bir uygulamadır. Vahiy döneminin belli zamanlarında uygulanmış olduğuna ilişkin bilgileri, gerek Ehl-i Sünnet mezhebinin hadis külliyatında gerekse Ca'feriyye (İmâmiyye/İsnâaşeriyye)² mezhebinin rivâyetlerinde görmek mümkündür. Ancak ihtilafa mahal olan durum, mut'a'nın tarihte sıkışık kalmış bir olgu olup olmadığı; İslam'da kıyamete dek geçerliliğinin bulunup bulunmadığı meselesidir, bunun yanı sıra Kur'an'da delili var mıdır? sorusuna verilecek cevaptır.

Mut'a, Ehl-i Sünnet ve İmâmiyye mezhepleri arasındaki ihtilafli konulardan biri olup, Sünnî âlimler bunun neshedildiğini savunurken, İmâmiyye uleması ise neshedilmediğini ve hâlen geçerliliğini koruyan bir evlilik türü olduğunu ileri sürmektedir. Her iki taraf da kendi görüşlerini desteklemek için çeşitli deliller öne sürmektedir. Nisâ sûresi 24. âyet, delâlet ettiği anlam bakımından her iki kesim tarafından bu çerçevede ele alınmaktadır. Dolayısıyla söz konusu âyet, Kur'an'da mut'a nikâhına dair bir atıf olup olmadığı hususunda Ehl-i Sünnet ve İmâmiyye müfessirlerinin yorumlarına konu teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Sünnî müfessir Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) ile Şîî-İmâmî müfessir Emînüddîn et-Tabersî'nin (ö. 548/1154) ilgili âyet üzerine yaptıkları tefsirler karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınmış ve yorumları dilsel yapı, anlam bilim ve bağlamsal durum açısından analiz edilerek değerlendirilmiştir. İki müellifin konuyla ilgili yorumları, yalnızca *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Taberî) ve *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (Tabersî) adlı tefsirlerde ilgili âyet hakkında yaptıkları açıklamalarla sınırlandırılmıştır. Bu iki tefsirin seçilmesinde, mezhep müntesiplerince önemli görülmeleri, müfessirlerin konuyu sistemli ele almaları ve Tabersî'nin savunusunda *Câmi'u'l-beyân*'daki nakillerinden faydalandığının anlaşılması etkili olmuştur. Bununla beraber konunun daha iyi anlaşılması ve değerlendirmenin sağlıklı yapılabilmesi için iki mezhepteki mut'aya dair rivâyetlerin muhtevasının işlenmesine ihtiyaç duyulmuş ve bu hususta iki alt başlık açılmıştır. Bu çerçevede mut'a ve türevlerinin etimolojik analizi ile Kur'an'daki kullanım haritası da incelenmiştir.

Mut'a meselesi önceki araştırmalarda farklı boyutlarıyla ele alınmıştır; bu bağlamda aşağıdaki çalışmalar öne çıkmaktadır: Yavuz Ünal'ın 1993 tarihli *Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı* adlı çalışmada, hadis verilerine yoğunlaşmış; âyetin tefsirî boyutuna ise gerekli vurgu yapılmamıştır. Salim Öğüt'ün 2002'de yayımlanan *en-Nisâ 24. Âyeti Hangi Konuyu Düzenlemektedir: Müt'a Nikâhını mı Yoksa Normal Nikâhı mı?* başlıklı makalesinde, âyetin değerlendirilmesinde fikhî ve teknik hususlar ön plana çıkarılmış, bununla birlikte âyetin anlam çerçevesinin tespiti ve bağlam içindeki analitik yorumuna yeterince yer verilmemiştir. Mustafa Öztürk, 2005 yılında

¹ Sünnî ve Şîî-İmâmî rivâyet edebiyatında geçen "المُنْعَةُ" ve "مُنْعَةُ النِّسَاءِ" ifadelerinin karşılığı olan "mut'a" terimi ile "نِكَاحُ الْمُنْعَةِ" terimine karşılık gelen "mut'a nikâhı" tabirinin, kullanım açısından anlam farklılığı taşımadığı söylenebilir. Ancak rivâyetlerde ilk iki ifadenin daha yaygın olduğu göze çarpar. Mesela bunu Müslim'in *Sahih*'inde ve Küleynî'nin *Kâfî*'sinde görmek mümkündür. bk. Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmiu's-sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdüllbâki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1955) "Nikâh", 1404, 1405, 1406, 1407; Ebü Ca'fer Muhammed b. Ya'küb el-Küleynî, *Fürû'u'l-kâfî* (Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 2007), 5/270-282. Bu husus göz önünde bulundurularak çalışmada "mut'a" terimi, diğerine kıyasla daha yaygın bir biçimde tercih edilmiştir.

² İmâmiyye veya İsnâaşeriyye, Şîa mezhebinin en büyük koludur. Bu fırkanın fikhî mezhebi Ca'feriyye şeklinde adlandırılır.

kaleme aldığı *Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması* adlı incelemesinde, âyetin mut'a nikâhına delâlet ettiğini savunurken Kur'an'ın bütünsel bütünlüğünü göz ardı ederek daha parçacı bir yaklaşım sergilemiştir. Saffet Köse'nin 2008 tarihli *Ca'ferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş* çalışması ise mut'a nikâhına ilişkin Sünnî bakış açısının meşruiyetini vurgulamaya odaklanmıştır. Sefa Atik'in 2016'da yayımlanan *Ca'ferî Fıkıhında Mut'a Nikâhı Konusuna Usûlî Bir Bakış - Şeyh Müfîd'in Risâletü'l-Mut'a ve Hulâsatü'l-Îcâz İsimli Eserlerindeki Gerekçeler Üzerine* - başlıklı makalesinde ise Şîî-Usûlî geleneğin önde gelen âlimlerinden Şeyh Müfîd'in iki risâlesindeki mut'a gerekçeleri, hadis ve fıkıh ekseninde incelenmiştir. Ahmet Ekinci'nin 2021 tarihli *Şîî Mezhepler Arasında İhtilafî Bir Mesele: Müt'a Nikâhı* çalışması, Ca'ferî, Zeydî ve İsmâîlî ekollerinin konuyla ilgili mezhepsel görüşlerini sistematik biçimde karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Süleyman Yılmaz'ın *Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikâhı* (2017), Abdurrahman Ensari'nin *Sünnî ve Şîî Tefsirlerin Nisâ: 4/24 Âyetin Yorumu Bağlamında Mut'a Nikâhı* (2017) ve Mansur Yayla'nın *Modern Dönem Sünnî ve Şîî Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması - İbn Aşûr ve Tabâtabâî Örneği* - adlı çalışmalarında ise âyetin bütünlük perspektifi dikkate alınmış, ancak vurgu yapılması gereken kelimeler ile etimolojik ve i'câzî boyutlar yeterince derinlemesine irdelenmemiş; ayrıca âyete eklenen *إلى أجل مسمى* ifadesinin kıraat farklılığı taşımadığına dair güçlü bir çözümleme sunulmamıştır.

Bu çalışmanın özgünlüğünü ortaya koyan ve öne çıkan temel unsurlar; konuyla ilgili iki müfessirin bakış açılarının karşılaştırmalı olarak ayrıntılı ele alınması, ilgili ayetin mut'aya delâlet edip etmediğinin Kur'an'daki mehir konusu ekseninde tafsilatlı bir şekilde incelenmesi ve Kur'an'ın i'câzî çerçevesinde kelime seçimlerindeki incelik ve bağlamsal hassasiyetin dikkate alınarak analiz edilmesidir. Bu bağlamda, çalışma, söz konusu âyetin anlam dünyasını daha derinlemesine irdeleyerek, onun mut'aya delâlet edip etmediği yönündeki yorumları dilbilimsel ve bağlamsal unsurlar açısından yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmayla amaçlanan, mut'a nikâhına zemin teşkil ettiği ileri sürülen âyetin, önceki araştırmalarda gözden kaçan veya yeterince vurgulanmayan yönüne dikkat çekmek ve bu bağlamda literatüre mütevazı da olsa bir katkı sunmaktır.

1. M-t-'a Kökünden Gelen Kelimelerin Anlam Haritası ve Kur'an'daki Kullanımı

İbn Fâris (ö. 395/1004) m-t-'a harflerinden oluşan kelimelerin kök/temel anlamı konusunda iki farklı görüş bulunduğunu aktarır. Birinci görüşü savunanlar, bunu “hoşlanmak/lezzet almak” (تَلَذُّ) şeklinde belirlerken ikinci görüşe göre kök anlam, “uzamak ve yükselmek”tir.³ Sözlüklerde “uzamak ve yükselmek” anlamındaki ifadelerin çokluğu dikkat çekmektedir; mesela *جَبَلٌ مَاتِعٌ* “yüksek dağ”, *نَخْلَةٌ مَاتِعَةٌ* “uzun hurma ağacı” anlamına gelirken “bitkilerin boyu uzadı” cümlesi *مَتَعَ النَّبَاتُ* “yağmurla çayır ve ağaçların boyu uzar” ifadesi de *الْمَطَرُ يُمَتِّعُ الْكَلَاءَ وَالشَّجَرَ* şeklinde karşılır. Bu anlam, mecazlı kullanım çerçevesinde *رَجُلٌ مَاتِعٌ* (İyi hasletlerde kâmil adam) ve *هَذَا شَيْءٌ مَاتِعٌ* (bunun kalitesi hayli iyidir) gibi terkiplerde de kendini göstermektedir.⁴ Öte yandan ilgili

³ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga*, thk. Muhammed Harun Abdüselam (Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1979), "mt'a", 5/294.

⁴ Ebü Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-lüga*, thk. Ahmed Abdulgafûr 'Attâr (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), "mt'a", 3/1282-1283; İbn Fâris, *Mekâyisü'l-lüga*, "mt'a" 5/294; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: ed-Dârü's-Şâmiyye, 1412), "mt'a", 502; Mahmud b. Amr ez-

kök harflerden türeyen kelimelerde "faydalanmak" anlamının ön plana çıktığı da dikkate değer bir husustur. Mesela "Allah falancaı sevdiği şeylerle yararlandırın" anlamında مَنَّعَ اللهُ بِهِ فَلَانًا ve مَنَّعَ اللهُ بِهِ مَنَّعٌ cümleleri kullanılır. İnsanın kendisiyle faydalandığı her şeye مَنَّعَ evde kullanılan eşyalara مَنَّعَةُ الْبَيْتِ denir. مَنَّعٌ ve مَنَّعَاتٌ masterları da "faydalanmak" manasına gelirler.⁵ Bundan olsa gerek İbn Fâris, bu harflerin kök anlamı için "faydalanmak" manasını göz ardı etmemiştir. Ona göre harflerin delâlet ettiği kök anlam "faydalanmak ve hayırda (genel kabul gören güzel şeyde) sürenin uzaması" şeklindedir.⁶ Ezherî (ö. 370/980) ise harflerin delâlet ettiği faydalanmayı; hoş giden, ihtiyaç karşılayan ancak fani olmaya mahkûm olan şekilde kayıtlamaktadır.⁷ Dolayısıyla bu harflerin meydana getirdiği kelimelerde yararlanmak, uzamak, yükselmek, lezzet almak, hoş gitmek, ihtiyaç karşılamak ve fani olmak anlamlarını bulmak mümkündür.

Kur'an'da مَنَّعَةٌ kelimesi geçmese de مَنَّعٌ ve çoğulu مَنَّعَاتٌ kelimelerinin yanı sıra مَنَّعٌ مَنَّعٌ ve مَنَّعَاتٌ masterlarından türeyen fiillere yer verildiği görülür. Birçok âyette dünya hayatının geçiciliği ve içindeki nimetlerin devamlı olmadığını ifade etme meyanında مَنَّعٌ kelimesi seçilmiştir.⁸ Ahiret nimetlerine oranla dünyadaki nimetlerin azlığının vurgulandığı âyetlerde kelime قَلِيلٌ (az) sözcüğüyle nitelenmiştir.⁹ Böyle bir niteleme, dünyada yaşanabilen güzel hayatın uzun sürse de ahirettekine oranla uzun sayılamayacağı yönüyledir.¹⁰ Kelime, tekil (مَنَّعٌ) ve çoğul (مَنَّعَاتٌ) olarak "faydalanılan eşya/lar" anlamında da kullanılmıştır.¹¹ Azık¹² ve faydalanmak¹³ kelime için âyetlerde kullanılan başka anlamlardır. مَنَّعٌ مَنَّعٌ ve مَنَّعَاتٌ masterlarından gelen fiillerin kullanımında daha çok dünyadaki nimetlerden faydalanma¹⁴ veya faydalandırmanın¹⁵ geçiciliği ve azlığına işaret vardır. مَنَّعٌ kelimesi ve مَنَّعٌ masterından gelen fiiller, kimi âyetlerde de ölüm sebebiyle veya erkeğin boşamasıyla evliliği sona eren kadının faydalandırılmasını ifade ederler. Buna göre eşini kaybeden kadının bir sene boyunca kocasının evinde kalması ve

Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), "mt'a", 2/192; Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrer b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî'î İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beirut: Dâru Sâdır, 1414), "mt'a", 8/328-329; Mecdüddin Muhammed Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîth*, thk. Muhammed Naîm 'Araksûsî (Beirut: Müessesetür-Risâle, 2005), "mt'a", 762; Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd ve'l-Enbâ' fi'l-Kuveyt, 1965), "mt'a", 22/186-187.

⁵ bk. Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî- İbrahim es-Sâmarrâî (Beirut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), "mt'a", 2/83; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehtîbü'l-lüğa*, thk. Muhammed 'İvaz Mur'ib (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 2001), "mt'a", 2/173-177; Cevherî, *Tâcû'l-lüğa*, "mt'a", 3/1282-1283; İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-lüğa*, "mt'a", 5/293-294; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, "mt'a", 2/192; Zeynüddîn Muhammed Ebû Bekr er-Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed (Beirut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999), "mt'a", 290.

⁶ İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-lüğa*, "mt'a", 5/293.

⁷ Ezherî, *Tehtîbü'l-lüğa*, "mt'a", 2/173.

⁸ bk. el-Bakara 2/36; Âli 'İmrân 14, 187; el-A'râf 7/24; Yûnus 10/233, 70; Hûd 11/3; er-Ra'd 13/26; en-Nahl 16/80; el-Enbiyâ 21/111; el-Kasas 28/60, 61; Yâsîn 36/44; eş-Şûrâ 42/36; el-Ğâfir 40/39; el-Hadîd 57/20.

⁹ bk. Âli 'İmrân 3/195; en-Nisâ 4/77; et-Tevbe 9/38; en-Nahl 16/117.

¹⁰ Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mt'a", 757.

¹¹ bk. en-Nisâ 4/102; er-Ra'd 13/17; Yûsuf 12/17, 79; el-Ahzâb 33/53.

¹² bk. Yûsuf 12/65.

¹³ bk. el-Mâide 5/96; en-Nûr 24/29; el-Vâki'a 56/73; en-Nâzi'ât 79/33; 'Abese 80/32.

¹⁴ bk. el-En'âm 5/128; et-Tevbe 9/69; Hûd 11/65; İbrâhîm 14/30; el-Hicr 15/3; en-Nahl 16/55; el-Furkân 25/18; eş-Şu'arâ 26/205, 207; el-Ankebût 29/66; er-Rûm 30/34; Lokmân 31/24; el-Ahzâb 33/16; es-Sâffât 37/148; ez-Zümer 39/8; ez-Zuhruf 43/29; el-Ahkâf 46/20; Muhammed 47/12; ez-Zâriyât 51/43; el-Mürselât 77/46.

¹⁵ bk. el-Bakara 2/126; Yûnus 10/98; Hûd 11/3, 48; el-Hicr 15/88; Tâhâ 20/131; el-Enbiyâ 21/44; el-Kasas/61;

mirasçılar tarafından oradan çıkarılmaması, kocanın bir vasiyeti olarak yerine getirilir.¹⁶ Benzer şekilde, bazı boşama durumlarında erkek kadına gönül alıcı kimi hediyeler verir.¹⁷ Hac aylarında umre yaptıktan sonra hac için yeniden niyet edene kadar, ihramlıyken yapılması yasak olan eylemleri yapabilme imkânı tanıyan ve fıkıh terminolojisinde temettu' haccı diye bilinen ibadetin bahsedildiği âyette تَمَتَّعَ بِالْحُمْرَةِ fiili kullanılmış ve bu durum "umreyle faydalanmak" şeklinde anlatılmıştır.¹⁸ Zira umreden sonra hac yapmayı bekleyen kişi ara dönemde bahsedilen eylemleri yapabilme bakımından bir faydalanma elde etmiştir. Sonuç olarak bahsi geçen kök harflerden türeyen kelimelerin Kur'an'da sözlük anlamlarının yanı sıra özellikle "geçici fayda" anlamına vurgu yapma eğiliminde olduğu görülmektedir.

2. Şîî-İmâmî ve Sünnî Rivâyetlerin Mut'a'ya Dair İçeriği

2.1. Şîî-İmâmî Rivâyetler

Şîî-İmâmî rivâyetlerinde mut'a nikâhının meşruiyetine vurgu yapıldığı ve bu uygulamanın teşvik edildiği anlaşılmaktadır; bunu yapanın bir sünneti ihya ettiğine dikkat çekilir,¹⁹ ölmeden önce en az bir kere yapılması hoş karşılanır,²⁰ Şîa mezhebi müntesiplerine sarhoşluk veren içeceklere karşılık helal kılınan bir akit şeklinde değerlendirilir.²¹ Bir rivâyette maddi durumu elverişli olmadığından dolayı mut'a yapamayan müntesibi olan kimseye İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765), maddi yardımda bulunup mut'a yapmasına yardımcı olduğu anlatılır.²² Başka bir rivâyette Miraç'ta Cebrâil'in Hz. Peygamber'e yetişip ona Allah'ın mut'a yapan kadınları kesinlikle affedeceğini söylediği aktarılır.²³ Bir rivâyette de mut'a yaptıktan sonra gusül alan kimsenin kullandığı suyun her bir katresinden yetmiş meleğin yaratıldığı, onu bağışlaması için kıyamete dek Allah'a dua ettikleri ve mut'a yapmaktan sakınanlara da lanet ettikleri ifade edilir.²⁴ Diğer bir rivâyette birçok kişinin evlilik teklif ettiği zengin bir kadının, Allah'ın Kur'an'da mut'ayı helal kıldığını, Hz. Peygamber'in onu sünneti olarak belirlediğini, Hz. Ömer'in de onu haram kıldığını öğrenmesi üzerine Allah ve Resûlü'ne itaat Hz. Ömer'e de muhalefet etmek ve karşı çıkmak amacıyla Kureys'ten olan dayısının oğlu ile mut'a nikâhı yapmak istediği, bunun üzerine Kureysli adamın İmam Muhammed el-Cevâd'la (ö. 220/835) konuyu istişare ettiği ve imamın iki tarafa dua ederek mut'a yapmalarına izin verdiği ifade edilir.²⁵ Mümin kimsenin

¹⁶ bk. el-Bakara 2/240. Bu âyette belirtilen bir yıllık süre, daha sonra indirilen başka bir âyetle (el-Bakara 2/234) dört ay on gün olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca burada zikredilen vasiyet hükmü de miras âyetleriyle neshedilmiştir. bk. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. İbn Abdî'l-Maksud b. Abdirrahim (Beyrut, ts.), 1/311.

¹⁷ bk. el-Bakara 2/236, 241; el-Ahzâb 33/49.

¹⁸ bk. el-Bakara 196.

¹⁹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed Şeyh Müfîd, *Hülâsatü'l-İcâz* (Beyrut: Dârü'l-Müfîd, 1993), 41; Muhammed b. el-Hasen b. Ali Hür el-Âmilî, *Tafsîlü vesâilî's-ş'â ilâ tahsîli mesâilî's-şer'îa* (Kum: Müessesetu Âli'l-Beyt li İhyâi't-Türâs, 1414), 21/15.

²⁰ Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 40; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-ş'â*, 21/13-15.

²¹ Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 42-43; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-ş'â*, 21/7.

²² Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 42; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-ş'â*, 21/16.

²³ Ebü Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdürühü'l-fakih*, thk. Hasan el-Müsevî el-Harsân (Tahran: Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1395), 3/295; Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 43.

²⁴ Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 43; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-ş'â*, 21/16.

²⁵ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi* (Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 2007), 5/280; Şeyh Müfîd, *Hülâsa*, 43.

mut'a yapmadıkça kemale ermeyeceği (لَا يَكْمَلُ),²⁶ onu caiz görmeyenin Şîa'dan sayılmayacağı rivâyetlerde geçen diğer konulardır.²⁷

Rivâyetlerde mut'a yapacak kimselere tanınan kolaylıklar dikkate değer bir husustur. Örneğin fâhişe bir kadınla mut'a yapılmasında bir beis yoktur.²⁸ Mut'adan önce kadının evli olduğunu saklaması ve erkeğin sonradan bunu bilmesi bir sorun teşkil etmez.²⁹ Bâkire bir kız, anne-babasının iznine ihtiyaç duymadan mut'a yapabilir.³⁰ Mut'ada erkeğin kadına vermesi gereken karşılığın asgarisi bir avuç buğdaydır.³¹ Mut'a yapmak isteyen bir erkekle, cinsel birliktelik dışında, dokunma ve sevişme gibi eylemler üzerine anlaşma yapan kadının şartı geçerlidir.³² Erkeğin aynı anda birçok kadınla mut'a bağı bulunabilir; erkek için mut'a yapmak belli bir sayıyla sınırlı değildir.³³ Sadece bir cinsel birliktelik için dahi mut'a yapılabilir.³⁴ Mecûsî bir kadınla mut'a yapmak caizdir.³⁵

Şî-İmâmî rivâyet kültüründe yer alan bazı haberlerde, mut'a nikâhının On iki İmâm'ın ilki olan Hz. Ali ve hatta Hz. Peygamber tarafından uygulandığına dair iddialar bulunmaktadır. İmam Muhammed el-Bâkır'a (ö. 114/733 [?]) dayandırılan bir rivâyete göre Tahrim sûresi 3. âyette bahsedilen Hz. Peygamber'in bazı eşlerine gizli söylediği şeyin içeriği, mut'ayla ilgilidir. Buna göre Hz. Peygamber'in hür bir kadınla mut'a yaptığından haberi olmayan bir eşi ona gayr-i meşru ilişki yaşadığı ithamında bulununca o, bunun kendisine helal olduğunu ve yaptığının, belli bir vakte kadar geçerli olan bir nikâh türü olduğunu dile getirmiş ve kendisinden bu olayı yaymamasını talep etmiştir.³⁶ Hz. Ali'nin ise Kufe'de Nehşeloğulları'ndan bir kadınla mut'a yaptığı bilgisi mevcuttur.³⁷ Hz. Ali'ye mut'anın neshedildiğine ilişkin soru sorulması üzerine neshedilmediğini ifade ettikten sonra "Ömer bunu yasaklamasaydı ahlaki sapkınlık içinde olan kimseden başkasının zina etmeyeceğini" dile getirdiği aktarılmaktadır.³⁸ Muhammed el-Bâkır'a nispet edilen bir rivâyetin içeriğine göre ise Allah'ın mut'ayı Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in dili üzerine kıyamete dek helal kıldığı hâlde Hz. Ömer onu yasaklamıştır.³⁹

Diğer yandan İmamiyye'nin hadis literatüründe mut'a yapmanın iyi karşılanmadığını ve önceden caizken sonradan haram kılındığını belirten rivâyetlere rastlamak da mümkündür. Mesela İmam Ca'fer'e dayandırılan kimi rivâyetlerde o, mut'ayı kişiyi kirleten bir eylem,⁴⁰ sadece

²⁶ Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdürühü'l-fakîh*, 3/291; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/7-8.

²⁷ Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdürühü'l-fakîh*, 3/297; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/14.

²⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, *el-İstibâr fî mâ ühtülfê mine'l-ahbâr* (Beirut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2005), 1(3)/544; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm fî şerhi'l-Muknî'a* (Tahran: Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1385), 7/301.

²⁹ Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm*, 7/301-302.

³⁰ Tûsî, *el-İstibâr*, 1(3)/542; Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm*, 7/302.

³¹ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/276.

³² Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/281-282.

³³ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/272; Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdürühü'l-fakîh*, 3/294; Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm*, 7/302.

³⁴ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/277.

³⁵ Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm*, 7/305.

³⁶ Şeyh Müfid, *Hülâsa*, 24-25; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/10.

³⁷ Şeyh Müfid, *Hülâsa*, 25; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/10.

³⁸ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/270-271; Şeyh Müfid, *Hülâsa*, 25; Tûsî, *Tezhibü'l-ahkâm*, 7/297-298; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/5.

³⁹ Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 5/298; Şeyh Müfid, *Hülâsa*, 29; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/6.

⁴⁰ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Kummî, *Kitâbü'n-nevâdir* (Kum: Mektebetü'l-İmâm el-Mehdî, 1408), 87.

fahişelerin yaptığı bir iş şeklinde nitelemektedir.⁴¹ Hz. Ali'nin kimi dostlarına yazdığı bir mektupta mut'a hakkında ısrarcı olmamalarını, evliyken mut'a yapmakla meşgul olmaları hâlinde insanların onlardan uzaklaşacağını, ayrıca mut'aya izin verenlere (kendisi ve müntesiplerini kastetmektedir) onların lanet okuyup beddua edeceklerini dile getirir.⁴² Sünnî kesimin hadis literatüründe Hz. Ali'den gelmekle meşhur olan Resûlüllah'ın Hayber günü kadınlarla mut'anın yapılmasını ve ehli eşeklerin yenilmesini yasakladığını belirten rivâyet de Şîfî-imami rivâyetleri arasında yerini alır.⁴³

Bu rivâyetlere bütünlüklü bir bakış açısıyla bakıldığında mut'anın, İmâmiyye mezhebi için dinde yerleşik bir evlilik akdi olarak devam etmesi gerektiğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira mut'a yapmak onlara göre İslam peygamberi yanında ilk imamın yaptığı bir sünneti ihya etmek anlamına gelmektedir. Ayrıca bu sünnetin Hz. Ömer tarafından yasaklanması, durumun daha ciddiye alınmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla ilgili sünnetin kıyamete kadar yaşatılması için mut'a yapacaklara kolaylıklar sağlanması elzemdir. Zaten imamlara dayandırılan rivâyetlerin içerikleri de bu yöndeki müsamahayı gözler önüne sermektedir. Mut'anın sonradan yasaklandığını belirten veya onun yukarıda geçtiği şekliyle olumsuz niteleyen rivâyetlerin ise mezhepteki takiyye deliliyle tevil edilmesi zor değildir. Nitekim Hz. Ali tarafından nakledilen mut'anın Hayber gününde yasaklandığını dile getiren rivâyet, İsnâaşeriyye uleması tarafından bu çerçevede değerlendirilmektedir.⁴⁴

2.2. Sünnî Rivâyetler

Ehl-i Sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlere genel olarak bakıldığında ise Hz. Peygamber döneminde mut'a nikâhî uygulamasına izin verilen çerçevenin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sınırlama, sahâbenin cihad için uzun mesafeli seferlere çıkarak eşlerinden uzak kaldıkları durumlarla ilişkilendirilebilir.⁴⁵ Rivâyetlerde geçen, "Allah Resûlü ile birlikte gazvelere katıldık ve eşlerimiz yanımızda olmuyordu"⁴⁶, "Bir gazvedeydik"⁴⁷, "Bir ordudaydık"⁴⁸, "Hz. Peygamber, Evtâs'ta üç gün süreyle mut'aya izin verdi"⁴⁹ ve "Allah Resûlü, Hayber günü mut'ayı yasakladı"⁵⁰ gibi ifadeler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen bir rivâyete göre cihada çıkan sahâbe, eşlerinin yanlarında bulunmaması sebebiyle cinsel arzularını kontrol etmekte zorlandıklarını Hz. Peygamber'e bildirmiş ve bunun çözümü olarak kendilerini hadım etmeleri için izin istemişlerdir. Ancak Allah Resûlü bu teklifi kabul etmemiş ve elbise karşılığında mut'a yapmalarına müsaade etmiştir.⁵¹

⁴¹ Kummî, *Kitâbü'n-nevâdir*, 87.

⁴² Küleynî, *Fürû'u'l-kâfi*, 273; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/23.

⁴³ Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, 7/299; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/12.

⁴⁴ bk. Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, 7/299; Hür el-Âmilî, *Vesâilî's-şî'a*, 21/12.

⁴⁵ bk. Ahmed b. Ali İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethü'l-bârî bi şerhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380), 9/175.

⁴⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Bugâ (Dimaşk: Dârü'l-Yemâme, 1993), "Nikâh", 8 (No. 4787); Müslim, "Nikâh", 1404.

⁴⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 27/32 (No. 1407).

⁴⁸ Buhârî, "Nikâh", 32 (No. 4827).

⁴⁹ Müslim, "Nikâh", 1405.

⁵⁰ Buhârî, "Nikâh", 32 (No. 4825); Müslim, "Nikâh", 1407.

⁵¹ Buhârî, "Nikâh", 8 (No. 4787); Müslim, "Nikâh", 1404.

Mekke fethine katılan sahâbîlerden Rebi' b. Sebre'nin babası, fetih sırasında Mekke'de on beş gün kaldıklarını ve Hz. Peygamber'in mut'a nikâhı yapılmasına izin vermesi üzerine kendi kabilesinden bir arkadaşıyla dolaştıklarını aktarmaktadır. Karşılaştıkları bir kadına mut'a nikâhı teklif ettiklerini ve kadının bu teklife olumlu yanıt vererek, bir elbise karşılığında Rebi'nin babasını tercih ettiği nakledilmektedir.⁵² Bu rivâyetlerde yer alan bazı ifadeler, mut'a uygulamasının belirli şartlar çerçevesinde geçici olarak izin verildiğini, ancak daha sonra kesin olarak yasaklandığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in şu ifadeleri bu yasağı açıkça belirtmektedir: *Ey insanlar! Daha önce sizlere kadınlarla mut'a yapmanıza (سْتَمْتَاع) izin vermiştim. Ancak [bu vakitten itibaren] Allah, onu kıyamete dek kesin bir şekilde haram kılmıştır. Bu yolla beraberinde bir kadın bulunduran kişi, ona yol versin ve verdiğiinden hiçbir şey geri almasın.*⁵³ Bu rivâyet, başlangıçta belirli durumlarda müsaade edilen mut'a nikâhı uygulamasına artık son verildiğini ve bu hükmün kıyamete dek geçerli olduğunu net bir şekilde ifade etmektedir.

Bununla beraber mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını belirten hadislerde zikredilen zaman ve mekânlara ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda, rivâyetlerde toplamda yedi farklı zaman ve mekânın adı geçmektedir: Hayber'in fethi (Safer 7/628), Kaza Umresi (Zilkâde 7/629), Mekke'nin fethi (Ramazan 8/630), Evtâs Gazvesi (Şevvâl 8/630), Huneyn Gazvesi (Şevvâl 8/630), Tebuk Seferi (Receb 9/630) ve Veda Haccı (Zilhicce 10/632).⁵⁴ Sünnî hadis âlimleri, mut'anın ne zaman yasaklandığını kesin bir şekilde tespit edebilmek amacıyla ilgili hadisleri hem sened hem de metin açısından detaylı bir şekilde tahlil etmiş ve bu süreçte rivâyetlerde geçen yer ve zamanlardan bazılarını esas almıştır. Mesela Nevevî'ye (ö. 676/1277) göre mut'a nikâhı Hayber'in fethine kadar helal olmuş, bu tarihte yasaklanmış; daha sonra Mekke'nin fethi sırasında üç günlük bir süre için yeniden izin verilmiş, akabinde ise kıyamete kadar yasaklanmıştır. Bu görüş doğrultusunda, Nevevî mut'a nikâhı ile ilgili yasaklama ve izin verme sürecinin iki kez gerçekleştiğini savunmaktadır.⁵⁵ İbn Kayyim'in (ö. 751/1350) içinde bulunduğu kimi âlimler ise sahâbenin Yahudi kadınlarla mut'a yapmadığı ve bu konuda izin talep etmediği yönündeki iddialara dayanarak, mut'anın Hayber savaşında yasaklanmadığını öne sürmektedirler. Bu görüşe göre mut'anın yasaklanması, yalnızca Mekke'nin fetih günü gerçekleşmiştir.⁵⁶

Mâverdî (ö. 450/1058), rivâyetlerdeki zaman ve mekân farklılıklarıyla ilgili iki farklı açıklamanın yapılabileceğini belirtmektedir. Birinci yaklaşıma göre mut'a aslında bir defa yasaklanmış ancak bu yasağın daha açık bir şekilde anlaşılması ve toplumda daha geniş bir kesime ulaşması için farklı zaman ve mekânlarda tekrarlanmıştır. Bu tekrarların amacı yasağı önceden duymamış kişilerin de bundan haberdar olmasını sağlamaktır. Dolayısıyla yasağın farklı yer ve zamanlarda yeniden ilan edilmesi hem hükmün daha iyi benimsenmesine hem de toplumsal düzeyde daha güçlü bir şekilde yerleşmesine hizmet etmiştir. İkinci yaklaşıma göre

⁵² Müslim, "Nikâh", 1406.

⁵³ Müslim, "Nikâh", 1406.

⁵⁴ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethü'l-bârî*, 9/169; Mustafa Öztürk, "Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması", *İslâmiyât* 8/3 [Ehl-i Sünnet Özel Sayısı] (2005), 110.

⁵⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi sahihi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru l-hyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1392), 9/181.

⁵⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Abdülkadir el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417), 3/305.

mut'a belirli zaman dilimlerinde tekrar tekrar helal kılınmıştır. Bu nedenle Allah Resûlü, son yaşağında "Kıyamet gününe kadar haramdır" ifadesini kullanarak, önceki yasakların geçici nitelikte olduğunu, ancak bu son yaşağın kesin ve kalıcı bir hüküm içerdiğini açıkça vurgulamıştır. Bu durum, önceki yasaklamaların ardından belirli maslahatlar gereği helal kılınma durumlarının yaşandığını ancak son yaşağın hiçbir şekilde helal kılınmanın tekrarını içermeyen, mutlak ve ebedî bir haramlık hükmü taşıdığını ortaya koymaktadır.⁵⁷ İkinci görüş kaynaklarda daha güçlü bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, mut'a'nın haram kılınmasından sonra yeniden helal kılındığına dair açık izinlerin bulunmasının, birinci görüşün tutarlılığını zayıflatmasıdır. Örneğin, bazı rivâyetlerde mut'a'nın Hayber Savaşı sırasında yasaklandığı, ancak daha sonra Mekke'nin fethi esnasında yeniden helal kılındığı ifade edilmektedir. Bu tür rivâyetler, birinci görüşün "yasaklama hükmünün yalnızca tekrarlanarak ilan edildiği" tezini sorgulanabilir kılmakta ve ikinci görüşün dayandığı argümanları desteklemektedir.⁵⁸ Dolayısıyla mut'a'nın belirli maslahatlara bağlı olarak geçici helallik dönemlerinin ardından ebedî olarak haram kılındığına dair yaklaşım daha güçlü ve tutarlı bir değerlendirme olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak Sünnî ulemanın mut'a'nın ne zaman haram kılındığını belirleme çabası, ilk bakışta tutarsız ve çelişkili görünen ilgili hadisleri metin ve sened açısından değerlendirerek yorumlamalarıyla şekillenmiştir. Bu durum, söz konusu meselenin aydınlatılması açısından rivâyetlerin taşıdığı belirleyici rolü ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda, Şîf-İmâmî ulemanın, Sünnî rivâyetlerin konuyu netleştirmek yerine karmaşıklığa sebep olduğu yönündeki iddialarına⁵⁹ da dolaylı bir cevap niteliği taşımaktadır.

3. Taberî ve Tabersî'de Nisâ Sûresi 24. Âyetin Yorumu Üzerinden Mut'a

3.1. Tabersî'nin Yorumu

Tabersî, Kur'an'da mut'a nikâhına cevaz verildiğine ilişkin savunduğu görüşü delillendirmede daha çok Nisâ sûresi 24. âyetteki اسْتَمْتَعْتُمْ kelimesi üzerinde durmuştur. Onun tarafından bu kelimeye yüklenen anlam, kelimeyi de içeren ilgili âyetteki فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ قَرِيبَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيزَةِ hususunda da yönlendirici olmuştur. Ona göre استَمْتَعْتُمْ ve اسْتَمْتَعْتُمْ mastarları, sözlükte "faydalanmak" ve "haz almak" anlamlarına gelse de din, bu iki kelimeye "mut'a nikâhı yapmak" anlamı yüklemiş ve "tayin edilen bir mehirle belli bir vakte kadar süren bir nikâh çeşidi" anlamını ifade etmek için iki kavrama dönüştürmüştür. İki kelimenin, kadın/lar manasına gelen sözcüklerle aynı cümlede yer aldığı bu anlamın daha da belirginleştiğine işaret eden Tabersî, ilgili âyetteki فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ قَرِيبَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيزَةِ kısmına şöyle anlam vermiştir: "Kadınlarla mut'a diye isimlendirilen akdi yaptığınızda onlara ücretlerini veriniz." Böylece bu kısımda kadınlara dönen zamir bulunduğu anlam belirginleşmiş ve اسْتَمْتَعْتُمْ mastarının türevi olan اسْتَمْتَعْتُمْ fiiliyle mut'a nikâhı amaçlanmıştır. Ayrıca o, bu âyet bölümünün İbn Abbas (ö. 68/687-688), Süddî (ö. 127/745),

⁵⁷ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Mu'avvad - Âdil Ahmed Abdülmevcüd (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 9/330.

⁵⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethü'l-bârî*, 9/170.

⁵⁹ Bunun için bk. Zeynüddîn b. Ali b. Ahmed el-Cübaî Şehîd-i Sâni, *Mesâlikü'l-efhâm ilâ tankihi şerâ'i'l-İslâm* (Kum: Müessesetü'l-Meârifî'l-İslâmiyye, 1413), 7/427.

Sa'd b. Said (ö. 141/759) ve tabiinden bir grup tarafından böyle anlaşıldığını ifade etmektedir.⁶⁰

Buna karşılık Hasan-ı Basri (ö. 110/728), Mücahid (ö. 103/721) ve Abdurrahman b. Zeyd'in (ö. 182/798) bahsedilen fiile "cinsel ilişkide bulunma ve şehvi haz alma" manası verdiğini ve onlara göre ilgili kısmın "nikâhlamak suretiyle [cinsel birliktelik yaşayarak] faydalandığımız ve haz aldığımız [eşlerinizin] mehirlerini veriniz" anlamında olduğunu zikretmektedir.⁶¹ Şu hâlde bu görüşü savunanlara göre ilgili kısım süresiz/sürekli nikâhtan bahsetmektedir.

Tabersî'ye göre اسْتَمْتَعْتُمْ kelimesinin mut'a nikâhına delâlet ettiğini gösteren başka bir delil, âyetin ilgili kısmında (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ücretin bir zorunluluk olarak verilmesinin, istimtâ'a yani mut'a nikâhının yapılmasına bağlanmış olmasıdır. Bu durum, kelimeyle sözlük anlamın değil de özel bir anlam olan mut'a nikâhı akdinin amaçlandığını gerektirir. Zira ancak böyle bir durumda zorunlu olarak ücretin verilmesinden bahsedilebilir. Bu kelimeye "cinsel birliktelik yaşayarak faydalanmak" anlamı verilerek sözü edilen kısım sürekli nikâha hamledilmesi hâlinde ise sadece evlilik akdinin yapılmasıyla mehrin tamamının verilmesi gerekecektir. Hâlbuki sadece akdin yapılmasıyla mehrin verilmesi gerektiği hükmünün terettüp etmediği hususunda görüş birliği vardır. Yine, bu anlama göre cinsel birliktelik yaşamadan eşini boşayan kocanın, mehir vermeyeceği anlaşılacaktır. Ne var ki bu durumda kocanın, boşadığı eşine mehrin yarısını vermesi gerektiği bilinmektedir.⁶²

O, ileri sürdüğü görüşünü İbn Abbas, İbn Mes'ud (ö. 32/652-53), Übey b. Ka'b (ö. 33/654 [?]) ve Said b. Cübeyr'e (ö. 94/713 [?]) nispet edilen kıraatle de desteklemektedir. Buna göre onlar, ilgili kısmı فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مَّسْمُومٍ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً şeklinde okumuşlardır. Dolayısıyla bu kıraatte "belirlenen bir vakte kadar" anlamında ek olarak gelen إِلَىٰ أَجَلٍ مَّسْمُومٍ ifadesinin, açıkça mut'a nikâhını belirttiğini dilendirmektedir.⁶³

Öte yandan o, mut'a nikâhına delâlet ettiğini ileri sürdüğü ilgili kısmın, neshedilmediğini vurgulamakta ve bu hususta sahâbî İmrân b. Husayn'a (ö. 52/672) dayandırdığı şu söze yer vermektedir: *Mut'a âyeti Allah'ın kitabına indi ve daha sonra onu neshedecek hiçbir âyet inmedi, Allah Resûlü (s.a.s.) [bunu] bize emretti ve biz onunla mut'a yaptık. O vefat etti ve bunu bize yasaklamadı. Bir adam [Hz. Ömer'i kastediyor] dilediği kadar kendi görüşüyle bundan uzaklaşsın!*⁶⁴ Bu rivâyetle, mut'anın neshedilmediğinin altını çizirken Allah Resûlü döneminde uygulanan ve hükmü ortadan kaldırılmayan bir nikâh çeşidinin, Hz. Ömer tarafından yasaklandığını düşünmektedir. Hz. Ali'ye nispet ettiği şu sözle bu anlamı daha da belirginleştirmektedir: "Eğer Ömer mut'ayı yasaklamasaydı ahlaki sapkınlık içinde olan kimseden başkası zina etmezdi."⁶⁵ Ne var ki, İmrân'a isnad edilen bu söz, Müslim'in *Sahih*'inde temettu' haccıyla ilgilidir. Bu rivâyete göre, ilgili âyet (mut'a /temettu' âyeti)⁶⁶ inmiş, Allah Resûlü temettu' haccını emretmiş ve vefatına kadar bunu nesheden bir âyet inmemiştir. Ancak buna rağmen, bir kişinin (Hz. Ömer) bu konuda kendi

⁶⁰ Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-Murtezâ, 2006), 3/50.

⁶¹ Tabersî, *Mecma'*, 3/50.

⁶² Tabersî, *Mecma'*, 3/50-51.

⁶³ Tabersî, *Mecma'*, 3/50-51.

⁶⁴ Tabersî, *Mecma'*, 3/51.

⁶⁵ Tabersî, *Mecma'*, 3/51.

⁶⁶ Bakara 2/196.

görüşünü dile getirdiği rivâyet edilmektedir.⁶⁷ Hz. Ali'ye isnad edilen söz ise, senesinde güvenilir olmayan iki râvi bulunduğundan Şîa hadis âlimleri tarafından zayıf kabul edilmektedir. Diğer taraftan Sünnî âlimlerin hadis külliyatında böyle bir rivâyete rastlanmadığı, bu sözü tefsirlerinde aktaran bazı Sünnî âlimlerin ise onun zayıf olduğuna veya aslı bulunmadığına dikkat çektikleri bilinmektedir.⁶⁸

Tabersî, *Sahih-i Müslim*'de geçen bir sahâbî sözünü zikretmekle mut'a nikâhının neshedilmediğine ilişkin savunduğu görüşün, Sünniler tarafından da desteklenmesi gerektiği izlenimi vermektedir. Buna göre ziyaret maksadıyla umreden dönen Câbir b. Abdullah'ın (ö. 78/697) evine giden bir grup, sözü mut'a nikâhına getirince o, Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer döneminde bu nikâhın yapıldığını söylemiştir.⁶⁹

Hz. Ömer'in "İki mut'a var ki bu ikisi Hz. Peygamber döneminde helaldi, ben ise bunları yasaklıyorum ve bunlara ceza getiriyorum" şeklindeki sözünü de öne sürdüğü iddiayı destekleyerek şöyle tahlil etmektedir: *O, [burada] mut'anın Allah Resûlü döneminde mevcut olduğundan haber verirken şahsına ait bir görüş olarak bunu yasaklama işini kendisine nispet etmektedir. Eğer bunu Hz. Peygamber neshetseydi veya yasaklasaydı yahut buna belli bir vakitte izin verseydi, haram kılma hükmünü kendisine değil Resûlullah'a dayandırır. Öte yandan o [bu sözünde] yasaklamaya ilişkin temettu' haccı ile mut'ayı bir arada zikretmiştir. Temettu' haccının mensuh ve haram olmadığı hususunda görüş ayrılığı olmadığına göre mut'anın hükmünün de temettu' haccının hükmü gibi olması gerekir.*⁷⁰ Ne var ki temettu' haccı ile mut'a nikâhı farklı fikhî bağlamlara ait olduklarından, bu iki uygulamanın aynı hüküm kategorisinde değerlendirilmesi mümkün değildir.⁷¹ Benzer şekilde, bazı rivâyetlerde Hz. Ömer'in, mut'ayı yapanları cezalandıracağını belirtmeden önce, bunun zaten Hz. Peygamber döneminde yasaklandığını özellikle vurguladığı görülmektedir.⁷²

Yukarıdaki ilgili kısmın devamı olarak gelen *وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ* şeklindeki bölümün, mut'ayla veya sürekli nikâhla ilgili olduğuna dair iki farklı şekilde anlaşıldığını belirten Tabersî, Süddî'den bu bölüme ilişkin nakledilen tefsirin, müntesibi olduğu Ca'feriyye mezhebinin görüşü olduğuna işaret etmektedir. Süddî bu bölümü şöyle tefsir etmektedir: "Kararlaştırılmış vakit bittikten sonra üzerinde anlaşacağınız yeni bir mut'a akdi yapmanızda size günah yoktur. Erkek mehri fazlaştırır kadın da vakti uzatır." Âyetteki *اسْتَمْتَعْتُمْ* fiiliyle "cinsel birliktelik yaşayarak faydalanmak" manasının irade edildiğini benimseyenlere göre ise bu bölümde, sürekli nikâh için eşler tarafından üzerinde anlaşılan mehrin daha sonra fazlaştırılabileceği, azaltılabileceği, vaktinin ötelenebileceği veya kadının onu almaktan vazgeçilebileceği üzerinde durulmaktadır.⁷³ Son tahlilde Tabersî'nin mut'a nikâhını caiz

⁶⁷ Müslim, "Hac", 172.

⁶⁸ Mansur Yayla, "Modern Dönem Sünni ve Şîi Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması -İbn Aşûr ve Tabâtabâî Örneği-", *Universal Journal of Theology (Dergi)* 5/1 (2020), 98-100.

⁶⁹ Tabersî, *Mecma'*, 3/51.

⁷⁰ Tabersî, *Mecma'*, 3/51.

⁷¹ Abdurrahman Ensari, "Sünnî ve Şîi Tefsirlerde Nisâ: 4/24. Âyetin Yorumu Bağlamında Mut'a Nikâhı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/18 (Mart 2017), 127.

⁷² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1388), "Nikâh", 44 (No. 1963); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003), 7/336 (No. 14171).

⁷³ Tabersî, *Mecma'*, 3/51.

olduğunu Kur'an'a dayandırdığı, bu hükmün daha sonra Kitap veya Sünnet'le kaldırılmadığı ve bunun kıyamete dek süren bir nikâh çeşidi şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini benimsediği ortaya çıkmaktadır.

3.2. Taberî'nin Yorumu

Taberî'nin konuya ilişkin bakış açısına gelince; bilindiği gibi o, söz konusu eserinde âyetlerin nasıl ve kaç şekilde anlaşıldığına değindikten sonra bu husustaki görüşlerin kaynağı sayılan rivâyetlere yer verir. Nisâ sûresi 24. âyetin ilgili kısmında da bu üslubu devam ettirmiştir. Buna göre bahsettiğimiz kısmı ikiye ayırmış birinci kısmın iki, ikinci kısmın ise dört farklı şekilde te'vil edildiğini zikreder. Birinci kısım olan *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً* ifadesinin kimi ulema tarafından süresiz/sürekli nikâha delâlet ettiğini, bazılarının ise mut'a nikâhıyla ilgili olduğunu düşündüklerini belirtir.⁷⁴ Sürekli nikâha delâlet ettiğini savunanlar, bu kısmı “kendileriyle evlenip de cinsel birliktelik yaşadığınız kadınların mehirlerini veriniz. Bu sizin için belirlenmiş bir farzdır” şeklinde anlamaktadırlar. İbn Abbas, Hasan-ı Basrî, Mücahid⁷⁵ ve Abdurrahman b. Zeyd'den gelen rivâyetler, bu görüşün kaynağı olarak nakledilir. Rivâyetlerde ilgili kısımdaki istimta'dan kastedilen anlamın cinsel birliktelik olduğu vurgulanır. İbn Abbas, evlilik akdinin gerçekleşip taraflar arasında cinsel ilişkinin yaşanması hâlinde, kocanın mehrin tamamını ödemesinin farz olduğunu dile getirir. Ayrıca bu kısımda mehrin kadınlara verilmesi gerektiğine ilişkin ifade edilen anlamın, Nisâ sûresi 4. âyette geçen anlamla örtüştüğüne dikkat çeker.⁷⁶ Zira burada erkeklere hanımlarına mehirlerini vermeleri emredilmektedir. Dolayısıyla kadınlara mehirlerinin verilmesi gerektiği anlamı, sözü edilen iki âyette ortak paydadır.

Bahsedilen kısmın, mut'ayı anlattığını ileri süren grubun başında İbn Abbas'ın olduğu görülür. Bu hususta bir rivâyet de Mücahid'e dayandırılır. Süddî bu gruptaki diğer bir âlimdir. Ancak Süddî'den nakledilen açıklamada mut'a nikâhının, iki şahidin huzurunda ve kadının velisinin izniyle icra edildiği bilgisi mevcuttur. Yaptığı açıklama şöyledir: “Adam, belli bir vakte kadar sınırlanmış olması şartıyla velisinin iznini de alarak kadını nikâhlar. Buna iki kişiyi de şahit tutar. Bu vakit bittiğinde erkeğin hiçbir zorlayıcı gücü kalmaz ve kadın ondan ayrılır...” İbn Abbas, Übey b. Ka'b ve Said b. Cübeyr'in söz konusu kısma *إلى أجل مسمى* ifadesini ekleyerek okuması, ikinci grubun benimsediği yorum için başka bir delildir. Bu görüşün kaynağı olarak aktarılan rivâyetlerde, İbn Abbas'ın yanında bulunan bir mushafın, Übey b. Ka'b'in kıraatinde yer alan ek ifadeyi içerdiği belirtilmektedir. Ayrıca, İbn Abbas'a mut'a hakkında bir soru yöneltildiğinde, bu ek ifadeyi içeren kısma işaret ederek mut'anın caiz olduğunu ifade ettiği rivâyet edilmektedir. Yine, âyetin bu şekliyle indiğini ısrarla vurguladığı ve mut'aya delâlet eden bu ifadenin neshedilmediğini savunduğu da belirtilmektedir.⁷⁷

Taberî bir tercihte bulunarak ilgili kısmın sürekli nikâha delâlet ettiğini şöyle savunmaktadır: *Bu hususta doğruya en yakın olan te'vilin, ilgili kısmı 'onlarla evlenip cinsel birliktelik*

⁷⁴ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir (Kahire: Dârü'bni'l-Cevzî, 2008), 8/175-176.

⁷⁵ İbn Kesîr, Mücahid'in söz konusu kısmın mut'a hakkında nazil olduğunu belirttiğini nakletmektedir. bk. İbn Kesîr Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azim*, thk. Sami b. Muhammed es-Selâme (Dârü Tîbe, 1999), 2/259. Bu görüşe metnin bir sonraki paragrafında değinilmektedir.

⁷⁶ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/175-176.

⁷⁷ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/176-178.

yaşadığınızda mehirlerini veriniz' şeklinde yorumlayanların görüşüdür. Zira sahih nikâh veya meşru yolla sahip olunan cariyeler dışında kadınlarla mut'anın, bizzat Allah Resûlü'nün beyanıyla haram kılındığına dair delil vardır.⁷⁸

Taberî'nin, Hz. Peygamber'in mut'ayı haram kıldığını belirten rivâyetlere atıfta bulunarak bunları yorum tercihinde bir sebep olarak seçmesi dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Diğer yandan, söz konusu kısmın mut'a nikâhına delâlet ettiğini, ancak daha sonra talâk, iddet gibi hükümleri barındıran kimi âyetler veya Sünnet ile neshedildiğini ileri süren iki görüşü de dikkate almamıştır.⁷⁹ Übey b. Ka'b ve İbn Abbas'a nispet edilen kıraatin Müslümanların mushaflarında yer alan kıraate aykırı olduğunu dile getiren Taberî, Hz. Peygamber tarafından geldiğiyle ilgili kesinlik değeri taşımayan bir haberle Allah'ın kitabına eklenti yapılamayacağını altını çizerek *إلى أجل مسمى* ekinin, Nisâ sûresi 24. âyette yer almasına kesin bir dille karşı çıkmaktadır. Diğer eserlerinde mut'anın haram olduğuna dair bilgileri delillerle ayrıntılı şekilde ele aldığını ve bu nedenle bu eserinde bunları tekrar etmeye gerek duymadığını ifade eder.⁸⁰ Ancak basılan kitaplarında bu bilgilere rastlayamadığımızı belirtmeliyiz.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاصَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ifadesi için yapılan yorumların birincisine göre burada sürekli evlilikte hanımlarına mehir olarak bir miktar belirleyip de bunu vermede zorlanan kocalara hitap edilmektedir; eşlerin üzerine anlaşıcağı indirim veya kadınının tayin edilen miktarı almaktan vazgeçmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Şu hâlde ifade, kocaların eşlerine belirledikleri mehri veremediklerinden dolayı karşı karşıya kalacakları zorluğu gidermeye matuftur. Süddî'den gelen bir rivâyetle desteklenen ikinci yoruma göre ifadede süreli karı-koca ilişkisi yaşamak üzere tayin edilen vakit bittiğinde erkeklerin ücreti artırmaları, buna mukabil kadınların da vakti uzatmalarında bir mahzurun olmayacağı anlatılmaktadır. Dolayısıyla vakti belirlenmiş mut'anın daha sonra vakit olarak uzatılabileceği üzerinde durulmaktadır. Üçüncü te'vil olarak sunulan bir diğer yorumda, cinsel birliktelik gerçekleştiğinde kocanın ödemesi gereken mehrin verilmesi şartıyla, anlaşmaya göre evliliğin sürekli devam ettirilmesinin veya eşlerin ayrılmasının sakıncalı olmadığı vurgulanmaktadır. Dördüncü yorumda ise tayin edilen mehir miktarının kadınlar tarafından düşürülmesinin kocaları dinen sakıncalı bir durumla karşı karşıya bıraktırmayacağı ifade edilmektedir.⁸¹ Bu yorumlar birlikte değerlendirildiğinde, ikinci yorumun dışındakilerin sürekli evlilikle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Taberî, birinci yorumun doğruya daha yakın olduğunu belirtirken, nikâh ve sahip olunan cariyeler dışında kadınlarla cinsel ilişkinin helal olduğunu savunan görüşün isabetli olmadığını vurgular ve bu doğrultuda Süddî'den gelen açıklamaya itibar edilmemesi gerektiğine işaret eder. Ayrıca birinci yorumun, kadınların gönül rızasıyla kocalarına mehirlerinden bir şey vermeleri halinde onu gönül rahatlığıyla harcayabileceklerini belirten Nisâ sûresi 4. âyetteki anlamla uyumlu olduğuna dikkat çeker ve bunu, yaptığı tercih için başka bir yön olarak zikreder.⁸² Bu

⁷⁸ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/178.

⁷⁹ İlgili iki görüşün ayrıntılı değerlendirmesi için bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Eşref Ali Melîbârî (Suudi Arabistan: 'İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, ts.), 2/262-263; Süleyman Yılmaz, "Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikâhı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2017), 226-232.

⁸⁰ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/178-179.

⁸¹ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/180-181.

⁸² Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/181-182.

anlatılanlardan Taberî'nin Nisâ sûresindeki ilgili kısmın mut'aya delâlet etmediğini savunduğu, bu yönde nakledilen rivâyetlere itibar etmediği ve söz konusu ek ifadeyi bir kıraat saymadığı görülmektedir.

Sonuç

İslam'ın toplumsal düzlemde tesis etmeye çalıştığı ahlaki ilkeler göz önünde bulundurulduğunda, mut'anın kıyamete kadar geçerliliğini sürdürecektir meşru bir akit olduğu yönündeki savununun tutarlı bir zemine oturtulması güç görünmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, evlenme imkânı bulamayan kimselere maddi imkâna kavuşuncaya kadar iffetlerini korumalarını tavsiye etmekte⁸³ ayrıca mehir veremediği için hür bir kadınla evlenemeyen ve zinaya düşme endişesi taşıyan kimselere, belli şartlar dâhilinde iffetli cariyelerle evlenme izni tanımakla birlikte, sabretmelerinin daha faziletli olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁴ Bunun yanı sıra, İslam hukukunda bir erkeğin dört kadınla evlenebilmesi⁸⁵ ve kölelik müessesesinin sağladığı kolaylıklar çerçevesinde cariyelerle ilişkide herhangi bir engelin bulunmaması,⁸⁶ mut'anın İslam toplumunda süreklilik arz eden meşru bir evlilik türü olarak kabul edilmesini zorlaştıran diğer unsurlar arasında sayılabilir. Mut'anın daimi ve meşru bir evlilik türü olarak savunulması, İslam'ın zinayı yasaklamak suretiyle toplumun ahlaki yapısını muhafaza etme ve bireyleri iffetli bir yaşam sürmeye yönlendirme ilkesini doğrudan zedelemese bile, bu ilkenin etkinliğini önemli ölçüde zayıflattığı açıktır. Zira İslam, bireylerin cinsel arzularını disipline etmeyi, neslin korunmasını ve evlilik müessesesini kalıcı bir birliktelik çerçevesinde şekillendirmeyi hedeflemiştir. Buna karşın, mut'anın geçici bir evlilik türü olarak sürekli bir meşruiyet zeminine oturtulması, evliliğin süreklilik ve sorumluluk esasına dayalı yapısını aşındırarak, onu bireysel haz ve menfaat eksenli bir sözleşmeye indirgeme riskini taşımaktadır. Nitekim mut'anın yapılmasına resmi olarak izin verilen İran'da toplumsal etkilerini analiz etmeye yönelik yapılan bazı çalışmalar, bu durumun yalnızca teorik bir risk olmaktan çıkıp somut bir toplumsal vakıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.⁸⁷

Tüm bunlara rağmen Allah Resûlü'nün hayattayken sahâbenin hanımlarından uzak kalıp savaş mahallinde buldukları ve şehevî arzularını kontrol etmekte zorlandıkları durumlarda mut'a nikâhı yapmalarına izin verdiği, tüm İslam mezheplerinin üzerinde ittifak ettiği bir olgudur. Bu durumun, o zamanki coğrafyada yerleşmiş, kökleri İslam'dan öncesine dayalı, maslahata binaen hemen kaldırılması hikmete uymayan bir geleneğin, belli bir zamana kadar sahâbe ortamında yapılmasına müsamaha göstermek şeklinde değerlendirilmesi, konuyu bütünlüklü bir bakış açısıyla tahlil etmede en sağlıklı yol görünmektedir. Dolayısıyla mut'ayı dinde sürekli yapılabilen yasaklanıp kaldırılmayan bir nikâh türü olarak telakki ederek fıkıh hanesine yerleştirmek, dinin problemleri gördüğü ancak hikmet gereği yavaş yavaş kaldırdığı bir durumu tekrar gündeme almak ve kıyamete kadar Müslümanları aynı durumla karşı karşıya

⁸³ en-Nûr 24/33.

⁸⁴ en-Nisâ 4/25.

⁸⁵ en-Nisâ 4/3.

⁸⁶ el-Mü'minûn 23/6; el-Me'âric 70/30.

⁸⁷ Şehlâ Hâirî'nin 1978-1982 yılları arasında İran toplumunda mut'ayı sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle ele aldığı eserinde, bu durumu ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür. Mesela bk. Şehlâ Hâirî, *el-Mut'a: ez-Zevâcû'l-müekkat 'inde-Ş-Ş'a hâletu İrân 1978-1982*, çev. Fâdî Hammûd (Beyrut: Şeriketü'l-Matbû'ât li't-Tevzî' ve'n-Neşr, 2007), 208, 268-270.

bıraktır. Bu yönüyle mut'a'ya cevaz vererek bunun herkese teşmil edilmesi, yerel bir geleneği, evrensel bir niteliğe dönüştürmek, başka bir açıdan da haz ve menfaat için dini alet etmek olsa gerektir.

İslam, nikâh akdi gerçekleşirken kocanın karısına vermek üzere mal veya para belirlemesini, onun meşru bir hakkı ve evlilik bağının bir gereği saymıştır. Fıkıh terminolojisinde bu hak, genelde mehir terimiyle karşılır. Kur'an bunu birden fazla âyette konu edinir. Bakara sûresi 229. âyetten anlaşıldığı üzere boşanma durumunda kocaların hanımlarına verdikleri mehirden almaları helal değildir. Eğer eşler, evlilikle ilgili Allah'ın belirlediği kuralları yerine getirme konusunda endişe duyup boşanmaya karar verirlerse bu durumda kadının, kocasının kendisini boşaması karşılığında mehrin tamamını veya bir kısmını geri vermesinde bir beis yoktur. Nisâ sûresi 20. âyette koca, hanımını boşayıp da başka bir kadınla evlenmek istediğinde boşadığı hanımına vaktiyle verdiği mehirden -değeri çok fazla olsa da- hiçbir şey almaması emredilir. Bu sûrenin 4. âyeti, kocaların hanımlarına mehirlerini gönül rızasıyla vermelerini buyururken karıların ondan bir kısmını gönül rızasıyla kocalarına vermeleri durumunda onu iç rahatlığıyla yiyebileceklerini bildirir. Yine bu sûrenin 25. âyetinde mümin hür kadınlarla evlenmeye maddi imkânı yetmeyen kimselerin, iffetli cariyelerle evlenmelerine izin verildiği belirtilmekte ve bu evliliğin, cariyelerin ailelerinden izin alınması ve onlara örfe uygun bir mehir verilmesi şartına bağlandığı bildirilmektedir. Mümtehine sûresinin 10. âyetinde müşrik eşlerini terk ederek hicret eden mümin kadınlarla evlenme izni verilmekte, ancak bu evliliklerde mehirlerinin ödenmesi de bir hak olarak gözetilmektedir. Ehl-i Kitap'tan iffetli kadınlarla evlenmek isteyen erkeklerin onlara mehir vermeleri gerektiği Mâide sûresi 5. âyette belirtilir. Bakara sûresi 236 ve 237. âyetlerde de cinsel birliktelik yaşamadığı hâlde mehir belirlemeden veya belirledikten sonra kadınlarını boşayan erkeklerin bu husustaki sorumluluklarına yer verilir. Bu durumda mehir belirlenmemişse koca üzerine mali bir sorumluluk olmasa da boşadığı kadına maddi durumu ölçüsünde gönül alıcı bir şeyler takdim etmesi, iyilerin yerine getirdiği bir hak olarak anlatılır. Mehrin belirlendiği durumda ise kocanın, mehrin yarısını vermesi gerekir.

Bu âyetler, bütünlüklü bir bakış açısıyla düşünüldüğünde ister mümin hür kadın veya cariyeye olsun, isterse Ehl-i Kitap'tan biri olsun, nikâhta kadına mehir verilmesinin dinî açıdan taşıdığı önemi vurgulu bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kocalara hitaben âyetlerden çıkarılabilecek temel ve vurgulu ifade, "Kadınlara mehirlerini vermek esastır, ancak karşılıklı bir anlaşma söz konusu olmadıkça onlardan herhangi bir şey almanız caiz değildir" şeklinde özetlenebilir. Bu yönüyle, önemine binaen bir hak olarak değerlendirilmesi gereken mehrin, farklı âyetlerde tekrarlandığı söylenebilir. Kur'an'ın anlatım özelliklerinden biri olarak kıssaların, kelime ve cümlelerin veya anlamların tekrarlanması dikkate alındığında, mut'a'ya zemin teşkil ettiği ileri sürülen Nisâ sûresi 24. âyetin ilgili kısmının da yukarıda zikredilen âyetler kategorisinde değerlendirilmelidir. Daha spesifik olarak, söz konusu âyetin, Kur'an'da tekrarlanan anlatım tarzına uygun biçimde, Nisâ sûresi 4. âyette ifade edilen anlamın farklı bir versiyonu olarak ele alınması, Kur'an'ın işaret edilen özelliği açısından daha tutarlı bir yaklaşım sunmaktadır. Dolayısıyla her iki âyetin ortak noktası, kocanın eşine mehir verme yükümlülüğünün vurgulanmasının yanı sıra, kadının mehre ilişkin olarak gönüllülük ve rıza çerçevesinde kocasına tanıdığı tasarruf hakkıdır. Bununla birlikte bahsi geçen kısım, eşlerin cinsel birliktelik yaşamalarıyla koca tarafından mehrin ödenmesini öne çıkarmaktadır. Diğer

yandan Nisâ sûresi 24. âyetteki kısmın kullanıldığı bağlam, mehir kavramına odaklanan bir anlamı güçlendirmektedir.

Tabersî'nin, Nisâ sûresi 24. âyette geçen *اسْتَمْتَعْتُمْ* fiilinin şer'î bir ıstılah olarak mut'ayı ifade ettiğine dair görüşü kesinlik arz etmemektedir. Sözlükte temel anlamı itibarıyla "uzamak", "yükselmek" ve "faydalanmak" anlamlarını barındıran ilgili fiilin, bu çerçevede süresiz evliliğe işaret etme ihtimali daha güçlüdür; süresiz evlilikteki faydalanmanın mut'aya oranla daha uzun olduğu ise izahtan varestedir. Bununla beraber dünyadaki evlilik kurumu zaman açısından uzun sürse de ahiret gerçeğiyle kıyaslandığında belirli bir geçicilik niteliği taşıdığına da dikkat çekmek gerekir. Diğer yandan, sürekli evlilikten bahseden Nisâ sûresi 25, Mâide sûresi 5, Ahzâb sûresi 50 ve Mümtetine sûresi 10. âyetlerde geçen *أُجُور* kelimesinin açık bir şekilde "mehirler" anlamında kullanılması, söz konusu âyetteki *أُجُور* kelimesinin de aynı anlamda anlaşılmasını kuvvetlendirmektedir. Bu durum, ilgili fiilin mut'aya delâlet ettiği görüşünü zayıflatırken, onun sürekli evliliğe işaret ettiği yorumunu daha güçlü kılmaktadır.

Tabersî'nin, fiilin "cinsel birliktelik yaşayarak faydalanmak" veya "nikâh/süresiz evlilik" anlamına geldiği görüşlerine itiraz ederken, itirazını Taberî'nin *Câmi'u'l-Beyân* tefsirindeki erken dönem âlimlerinin fiilin anlamına dair yaptığı yorumlara yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Ona göre eğer fiil "cinsel birliktelik yaşayarak faydalanmak" anlamında kabul edilirse âyetten, cinsel ilişki gerçekleşmediği takdirde erkeğin mehir ödeme yükümlülüğünün olmayacağı sonucu çıkar. Bununla beraber Kur'an, cinsel birliktelik yaşamadan eşini boşayan bir erkeğin mehrin yarısını ödemesi gerektiğini açıkça bildirmektedir. Ancak Nisâ sûresi 24. âyetteki ilgili kısmın, süresiz evlilikte cinsel birliktelik yaşayan kimsenin mehrin tamamını vermesi gerektiğini belirttiğinin yanında "Kur'an'da mehrin vücut zamanı ve miktarına ilişkin hükümler" başlığı altında Bakara sûresi 236 ve 237. âyetlerdeki içeriğin devamı olarak düşünmek, bu konudaki itirazı ortadan kaldıracaktır. Buna göre Bakara sûresindeki âyetler cinsel birliktelik yaşamadığı hâlde mehir tayin eden ve etmeyenin durumunu belirtirken Nisa sûresindeki âyet, birliktelik yaşayan kimsenin bu açıdan yükümlülüğünü düzenlemektedir. Böylece farklı âyetlerde ele alınan mehir konusu bir bütünlük içinde değerlendirilmiş olmakta ve birbirini tamamlayan tutarlı hükümler ortaya çıkmaktadır.

Âyette geçen fiile sürekli evlilik anlamı verildiğinde mehrin tamamının akit gerçekleşir gerçekleşmez gerekli olacağı yönündeki Tabersî'nin itirazı, erken dönem âlimlerinin görüşlerini eksik değerlendirdiği izlenimini vermektedir. Zira bu durum, Taberî'nin ilgili yoruma dair erken dönem âlimlerinden aktardığı rivâyetlerde açıkça görülmektedir. Onlar, bu fiili sürekli evlilik sonrası gerçekleşen cinsel birliktelik anlamında değerlendirmişlerdir. Yani burada odak nokta cinsel birlikteliktir. Bazı âlimlerin açıklamalarında bu anlam açıkça belirtilirken, bazıları ise bunu sadece "nikâh" kelimesiyle ifade etmiştir. Ancak burada geçen "nikâh" kelimesiyle kastedilen, evlilik akdi değil, cinsel birlikteliktir.⁸⁸ Ezherî'nin, "nikâh" kelimesinin temel anlamını "cinsel ilişki" olarak açıklaması⁸⁹ dediğimize bir dayanak teşkil etmektedir.

Bilindiği üzere Kur'an'ın söz diziminde kelimeler, bağlama en uygun şekilde yerleştirilmiştir. Bu özellik, onun i'câz yönünün en belirgin niteliklerinden biridir. Çalışmamızın konusunu teşkil

⁸⁸ bk. Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8/175-176.

⁸⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, 4/64.

eden âyette, *اسْتَمْتَعْتُمْ* fiili ile *أَجْر* kelimesinin, bağlama ve anlamı zenginleştiren bir dil hassasiyetine uygun olarak seçilmiş olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Buna göre fiil ile, evlilik yoluyla uzun süreli bir faydalanma sürecine girildiğine, bu sürecin başlangıcının ilk cinsel birliktelikle gerçekleştiğine, *أَجْر* sözcüğü ile de bunun neticesinde mehirin, İslam'ın belirlediği bir karşılık olarak verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Ayrıca dünyada gerçekleşen bu faydalanmanın, ahiret gerçeğiyle kıyaslandığında fanilikle iç içe olduğuna da söz konusu fiil aracılığıyla ima edilmektedir. Kur'an'da mehir anlamında kullanılan diğer iki kelime olan *فَرِيضَةٌ* ve *صَنْقَاتٌ* sözcüklerinde de bu durum gözlemlenmektedir. Bakara sûresinin 236. ve 237. âyetlerinde, mehrin 'belirlenmiş' niteliğine vurgu yapmak amacıyla, kök anlam itibarıyla 'delmek veya başka bir şekilde iz bırakmak' anlamını⁹⁰ barındıran *ف-ر-ض* harflerinden türemiş *فَرِيضَةٌ* kelimesi tercih edilmiştir. Nitekim bu âyetlerde, eşini boşayan kocanın mehri belirleyip belirlemediğine bağlı olarak, bu konudaki sorumluluğu ele alınmaktadır. Bu yönüyle kullanılan kelimenin bağlama uygun olacak şekilde seçildiği ortadadır. Nisâ sûresi 4. âyette geçen *صَنْقَاتٌ* sözcüğünü oluşturan *ص-د-ق* harflerinin kök anlamı ise "bir şeyde, sözle veya başka bir şekilde güç/kuvvet bulunma"⁹¹ şeklindedir. Bu âyetten önceki âyette, himaye altındaki yetim kızlarla evlendiğinde, onlara mehirlerinin tam verilmeyip haklarının çiğnenmesi endişesi doğarsa, adaletin sağlanması şartıyla dört defaya kadar evlenmeye izin verilmektedir. Ancak adaleti sağlayamama kaygısı varsa, tek eşle evlenilmesi veya mülkiyet altında bulunan bir cariye ile yetinilmesi önerilmektedir. Böylece adaletten sapmamak için en doğru yolun bu olduğu vurgulanmaktadır.⁹² Bu siyakta *أَجْر* veya *فَرِيضَةٌ* sözcüklerinin getirilmeyip *صَنْقَاتٌ* kelimesinin seçilmesi, tercihteki dil hassasiyetiyle ilgili olduğu izlenimi vermektedir. Böylece bağlama uygunluk göz önüne bulundurulmuş kelime yapıldığı tercihle mehrin güçlü bir hak olduğu, dolayısıyla da eksiksiz verilmesi gerektiği öne çıkarılmaktadır. Âyetin devamında kadının mehrinden kocasına rızasıyla bir şey vermesi durumunda onu harcayabileceği yönündeki istisna da kadının sahip olduğu bu hakkın kuvvetini pekiştirmektedir. Yapılan bu etimolojik tahlilin bir sonucu olarak, dilin derin ve zengin anlamları ifade etmedeki incelikli yönü de çalışmada ele alınan âyetin sürekli evliliğe delâlet ettiği dair savunuyu güçlendirmektedir.

Nisâ sûresindeki ilgili kısmın mut'a'ya delâlet ettiğini, ancak daha sonra bazı âyetler veya hadislerle neshedildiğini savunan iki görüşün temel kaynağı, Übey b. Ka'b ve İbn Abbas gibi bazı sahâbîlerin bu âyeti yorumlama biçimlerine dayanan bireysel içtihatları gibi durmaktadır. Kanaatimizce bu sahâbîleri böyle bir yoruma yönelten başlıca etken, geçtiği bağlama bakmaksızın *اسْتَمْتَعْتُمْ* fiilinin mut'a'yı ifade edebilecek bir anlam taşıması,⁹³ aynı ifadede geçen *أَجْر* kelimesinin ise bir şeye karşılık olarak verilen bedeller manasını ifade edebilmesi⁹⁴ ve bu kelimelerin parçacı bir bakış açısıyla, ilk akla gelen anlam çerçevesinde değerlendirilmesidir. Bunun yanı sıra, cihatta bulunan sahâbenin mut'a yapmasına Allah Resûlü tarafından belirli zamanlarda izin verilmiş olması, bazı sahâbîlerin bu uygulamanın Kur'an'da da bir karşılığının bulunması gerektiği yönünde bir kanaate ulaşmalarına sebep olmuş olabilir. Bütün bu sebeplerin

⁹⁰ İbn Fâris, *Mekâyisül-lüga*, "frd", 4/489.

⁹¹ İbn Fâris, *Mekâyisü'l-lüga*, "sdlk", 3/339.

⁹² bk. Tabersî, *Mecma'*, 3/12-13.

⁹³ Nitekim rivâyetlerde bu fiilin mut'a anlamında geldiği bilinmektedir. Mesela bk. Müslim, "Nikâh", 1405, 1406. Ne var ki ilgili fiilin bu anlama gelebilmesi, çalışmada ele alınan âyette mutlaka mut'a'ya delâlet ettiği anlamına gelmez.

⁹⁴ İbn Fâris, *Mekâyisü'l-lüga*, "ecr", 1/62-63.

bir sonucu olarak, إلى أجل مسمى ifadesi bazı sahâbîler tarafından tefsir amacıyla şahsî mushaflarına eklenmiş, ancak sonraki nesillerden bazıları bunu bir kıraat farklılığı olarak değerlendirmiş olmalıdır.

Ehl-i Sünnet ve Ca'feriyye rivâyetleri, her iki mezhebin mut'aya yönelik tutumlarının belirlenmesinde önemli bir referans kaynağı teşkil etmektedir. Bu rivâyetler, mezhepsel yorumların oluşumunda ve mut'anın hükmüne ilişkin belirleyici bir rol oynamaktadır. İsnâaşeriyye inancına göre imamların yaşadığı dönem, nass dönemi sayıldığından mut'anın cevazına yönelik onlara nispet edilen haberlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Sünni rivâyetlerde mut'anın yasaklanma zamanı ve mekânına dair farklılıklar, bu uygulamanın nihai olarak yasaklanmasına kadar geçen süreçte, izin verilen zaman aralıklarının mümkün olduğunca kısa tutulmaya çalışıldığına işaret etmektedir. Bu durum, mut'anın belirli bir maslahat çerçevesinde geçici olarak hoş görüldüğünü, ancak zaruret ölçüsünde sınırlı kalmasına yönelik bir hassasiyetin gözetildiğini göstermektedir. Dolayısıyla mut'aya dair gözetim ve düzenleme çabalarının, onun süreklilik arz eden bir uygulamaya dönüşmesini engellemeye yönelik bir tedbir olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Böylece sened ve metin açısından yapılan tahlilleri bir tarafa bırakırsak ilgili rivâyetlerde geçen zaman ve mekâna dair farklılıkların karmaşıklığa yol açmadığı, aksine işaret edilen yönüyle meseleye ilişkin bir gerçekliği ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Tabersî, mut'anın yasaklanmasını Hz. Ömer'e atfeden rivâyeti aktarırken, mevcut farklı görüşler arasında seçici bir tutum sergilemiştir. Oysa bazı rivâyetler Hz. Ömer'in, mut'anın Allah Resûlü tarafından yasaklandığını vurguladıktan sonra onu yaparı cezalandıracağını anlatır, yani mut'ayı Hz. Ömer'in yasaklamadığını açıkça ortaya koyar. Mevcut rivâyetler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, Hz. Ömer'in mut'ayı yasaklayan kişi olmadığı, bilakis hâlihazırda var olan yasağı vurgulamak ve toplumda bu yasağın yerleşmesini sağlamak amacıyla keskin bir üslup kullandığı anlaşılmaktadır. Mut'anın kesin yasaklanmasına kadar geçen sürede belirli dönemlerde verilen izinler göz önünde bulundurulduğunda, yasağın toplum nezdinde yeterince benimsenmediğini fark etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu yönüyle üstlendiği yönetim sorumluluğunun ağırlığı ve kişisel karakter özelliklerinin bir neticesi olarak "mut'ayı yasaklıyorum, yaparı da cezalandıracağım" şeklindeki ifadeleri kullanıp yasağın uygulanmasını pekiştirme ihtiyacı hissetmiş olmalıdır.

Tüm bu açıklamalar bir arada değerlendirildiğinde, çalışmanın odağındaki âyetin mut'aya delâlet etmediği sonucuna ulaşılabilir. Âyetin mehir merkezli bir bağlamda ele alınması ve Kur'an'ın i'câzı doğrultusunda kelime seçimlerindeki hassasiyetin dikkate alınması, onun sürekli evliliğe işaret ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, âyetin mut'a nikâhına delâlet ettiği yönündeki yorumlar, bağlamsal ve dilbilimsel açıdan yeniden gözden geçirilmelidir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Bugâ. Dimaşk: Dârü'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-lüga*. thk. Ahmed Abdulgafûr 'Attâr. Beyrut: Dârü'l-'İlm li'-Melâyîn, 1987.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1388.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003.
- Şeyh Sadûk, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn. *Men lâ yahdürühü'l-fakîh*. thk. Hasan el-Müsevî el-Harsân. Tahran: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 5. Basım, 1395.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan. *el-İstibsâr fîmâ ühtülife mine'l-ahbâr*. Beyrut: Müessesetü'l-'A'lemî li'-Matbû'ât, 2005.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan. *Tehzîbü'l-ahkâm fî şerhi'l-Muknî'a*. Tahran: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1385.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sami b. Muhammed es-Selame. Dâru Tîbe, 2. Basım, 1999.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga*. thk. Muhammed Harun Abdüsselam. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979.
- Ensari, Abdurrahman. "Sünnî ve Şîf Tefsirlerde Nisâ: 4/24. Ayetin Yorumu Bağlamında Mut'a Nikahı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/18 (Mart 2017), 113-137. <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=104610000&tarama=S%C3%BCnni+v e+%C5%9Eii+Tefsirlerde+Nisa>
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-lüga*. thk. Muhammed İvaz Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2001.
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmarrâî. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed Yakub. *el-Kâmûsü'l-Muhît*. thk. Muhammed Naîm 'Araksûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Hâirî, Şehlâ. *el-Mut'a: ez-Zevâcî'l-müekkat 'inde's-Ş'ra hâletu İrân 1978-1982*. çev. Fâdî Hammûd. Beyrut: Şeriketü'l-Matbû'ât li't-Tevzî' ve'n-Neşr, 12. Basım, 2007.
- Hür el-Âmilî, Muhammed b. el-Hasen b. Ali. *Tafsîlü vesâilî's-ş'ra ilâ tahsîli mesâilî's-şer'fa*. Kum: Müessesetu Âli'l-Beyt li İhyâi't-Türâs, 1414.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethü'l-bârî bi şerhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâki. Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. thk. Şuayb el-Arnâvut - Abdülkadir el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-'arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1414.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali. *Nevâsihü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Eşref Ali Melîbârî. Suudi Arabistan: İmâdetü'l-Bahsi'l-'İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 2. Basım, ts.
- Kummî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsa. *Kitâbü'n-nevâdir*. Kum: Mektebetü'l-İmâm el-Mehdi, 1408.

- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb. *Fürû'u'l-kâfi*. Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 2007.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. İbn Abdî'l-Maksud b. Abdirrahim. Beyrut, ts.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvî'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Mu'avvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1955.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fi şerhi sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2. Basım, 1392.
- Öztürk, Mustafa. "Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması". *İslâmîyât* 8/3 [Ehl-i Sünnet Özel Sayısı] (2005), 95-120.
<http://ktpmakale.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=23977500&MakaleAdi2=+nikah%C4%B1+tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1&YazarAdiAra=Mustafa+%C3%96zt%C3%BCrk>
- Râğb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımaşk: ed-Dârü's-Şâmiyye, 1412.
- Râzî, Zeynüddîn Muhammed Ebû Bekr. *Muhtârü's-sihâh*. thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999.
- Şehid-i Sâni, Zeynüddîn b. Ali b. Ahmed el-Cübaî. *Mesâlikü'l-efhâm ilâ tankîhi şerâ'i'l-İslâm*. Kum: Müessesetü'l-Meârifi'l-İslâmiyye, 1413.
- Şeyh Müfid, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed. *Hülâsatü'l-icâz*. Beyrut: Dârü'l-Müfid, 2. Basım, 1993.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir. Kahire: Dârü'bni'l-Cevzî, 2008.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan. *Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Murtezâ, 2006.
- Yayla, Mansur. "Modern Dönem Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması -İbn Aşûr ve Tabâtabâî Örneği-". *Universal Journal of Theology (Dergi)* 5/1 (2020), 77-119.
<http://ktp.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=144802500&tarama=Modern+D%C3%B6nem+S%C3%BCnni+ve+%C5%9Ei%C3%AE+Kaynaklarda+>
- Yılmaz, Süleyman. "Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikâhı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2017), 207-237.
http://ktp.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=98302500&geldi=ara_mklilh&blm=sonucmklilh&navdil=tr&tarama=S%C3%BCleyman+Y%C4%B1lmaz&aratur=yazaradi
- Zebîdî, Muhammed Murtezâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Komisyon. Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd ve'l-Enbâ' fi'l-Kuveyt, 1965.
- Zemaşerî, Mahmud b. Amr. *Esâsü'l-Belâga*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.